

УДК 930.85

Дуда Наталія

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОБУТОВІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

Статтю присвячено осмисленню проблеми ідентичності в побутовій культурі сучасних українців. Розглянуто види ідентичності у сфері побутової культури, проаналізовано її вияв у етнокультурній площині. Також у статті осмислено взаємозв'язок побутової культури та ідентичності сучасних українців.

Ключові слова: побутова культура, етнічна ідентичність, національна ідентичність, етнокультурна ідентичність.

Дуда Н.

КРИЗИС ИДЕНТИЧНОСТИ В БЫТОВОЙ КУЛЬТУРЕ СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНЦЕВ

Данная статья посвящена осмыслению проблем идентичности в бытовой культуре современных украинцев. Рассмотрено виды идентичности в сфере бытовой культуры, проанализировано ее проявление этнокультурной плоскости. Также осмыслено взаимосвязь бытовой культуры и идентичности современных украинцев.

Ключевые слова: бытовая культура, этническая идентичность, национальная идентичность, этнокультурная идентичность.

Duda N.

IDENTIFY CRISIS IN MODERN UKRAINIANS EVERYDAY CULTURE

This article is devoted to understanding the problem in identity in modern Ukrainians everyday culture. Author considers kinds of identity in everyday culture sphere, analyses their expression in ethnic-culture planes. Also, article interprets correlation in different kinds of modern Ukrainians identities.

Key words: everyday culture, ethnic identity, national identity, ethnic-culture identity.

Побутова культура – стійкий шар культури етносу, що передається від покоління до покоління, основні елементи якого (заняття, звичаї, обряди, громадське життя та ін.) диференціюють і розмежовують один етнос від іншого.

Для того, щоб вести здоровий спосіб життя, повноцінно працювати, набувати і поновлювати знання, засвоювати духовні блага, людина повинна мати влаштований побут, доступ до соціальних, економічних, політичних і духовних ресурсів, які дадуть їй змогу достойно жити. Цим насамперед зумовлюється важливість цієї проблеми, її наукова і практична значущість.

Сьогодні українська побутова культура розглядається з позицій європейської цивілізаційної традиції. Згідно з цією традицією, побутова культура охоплює обжитий людиною простір, пов'язаний з певною територією. У процесі становлення кожен народ облаштовував цей простір, оскільки побут як вища форма життєвої організації виступає також найбільш ефективною умовою для формування і реалізації потреб людини. Стійкість цього простору залежить як від самої людини, від її характеру, звичок, вподобань і можливостей, так і від сформованої віками традиції. Водночас зникло і зникає чимало елементів, а то й цілих комплексів традиційної побутової культури.

Специфічна особливість побутової культури полягає в тому, що у її надрах виробляються прості, природні цінності, які становлять основу життя етносу: праця, сім'я, повага до старших, норми поведінки та ін. Побутова культура виступає також своєрідним хранителем історичної пам'яті, традицій, звичаїв (особливо у несприятливих для етносу умовах), оскільки через свою природність вона значно стійкіша від ідеології, релігії, мистецтва та інших форм суспільної свідомості. Щобільше, на наш погляд, побутова культура є основою для існування і релігії, і мистецтва, і ідеології, адже перш ніж виробляти свої цінності, ці форми культури повинні засвоїти побутові цінності, наприклад, не одноразово зазначалося, що біблійні десять заповідей є не тільки витвором релігійної свідомості, але й вербальною й логічною артикуляцією вікових норм і табу.

Норми і цінності, вироблені побутовою культурою можуть розцінюватись як абсолютні й самодостатні: будучи причасною лише до побутової культури, не засвоївши через різні обставини інші форми культури, людина може виробити для себе стійку

систему цінностей і забезпечити для себе емоційний комфорт. Звичайно, у XXI столітті таке уявити важко, але ще сто-двісті років тому більшість українців існували переважно лише у такій формі культури. Скажімо, майже виключно на побутовому рівні існувала релігія (мало хто з простих селян міг читати Біблію): у вигляді здійснення обрядів, дотримання календаря постів і свят, у сімейному житті тощо. Приблизно так само розглядалося мистецтво, наприклад, фольклор як первісна його форма був тісно пов'язаний з побутом.

Отже, побутова культура – своєрідний лакмусовий папірець для аналізу національної культури в цілому. Вона включає молленеву поведінку, мовні настанови, побутові реалії (одяг, житло, їжа), дозвілля, що дуже чітко відображають процеси, які відбуваються в етнокультурній ідентичності. З іншого боку, ускладнення процесів ідентичності призводить до змін і в побутовій культурі.

Саме з огляду на це у рамках традиційної української побутової культури визрівали різні форми ідентичностей українців, багато з яких залишаються і донині. Поняття «ідентичність» нині широко використовується в етнології, психології, культурній та соціальній антропології, в політичних науках. У найширшому смислі воно означає усвідомлення людиною власної належності до певної групи, що дає їй змогу визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в навколишньому світі [1]. Найважливішою серед цих форм залишається етнічна (етнокультурна), національна ідентичність, тобто усвідомлення людиною власної належності до певного етносу, нації й держави. При визначенні етнічної ідентичності українців основним критерієм є мова. Враховуючи те, що мовна проблема значною мірою регіонально зумовлена (так, у 2007 році тезу про те, щоб російська і українська мови були державними по всій країні, на заході підтримують 6,8%, в центрі та на півночі – 24%, на півдні – 42,5%, на сході – 71,6%) [2], а також те, що проглядається непоступливість сторін, можна стверджувати, що вона перетворюється не просто на протистояння прихильників і противників певної мовної політики, а й стає критерієм розподілу на «свій – чужий».

Щодо національної ідентичності, то оцінки тут менш категоричні: беззаперечно українцями за національністю визнають

себе більшість російськомовних українців (таких в Україні більше 40% від усіх тих, хто визнає себе українцем) [3]. Ще менше сумнівів на побутовому рівні викликає державна ідентичність, особливо це проявляється за межами України: російськомовні українські туристи часто з обуренням відкидають ідентифікацію з росіянами – «Мы не русские, мы украинцы!». Таке роздвоєння (чи навіть розстроєння) власне і є головним свідченням кризового стану в ідентифікації і самоідентифікації українців. Ситуація видається нам загрозливою, оскільки, з одного боку, загрожує втратою цілісності особистісного «Я», а з іншого – втратою зв'язку з будь-якою культурою – російською чи українською. Втрата етнічної чи національної ідентичності, а ще більше її розмитість і нечіткість у багатьох українців проявляється не лише в мовному хаосі, а й у релігійних уподобаннях, тобто на світоглядному рівні: з однаковим запалом українці святкують католицьке і православне Різдво, китайський Новий рік, День матері, Восьме березня тощо. Чимало людей не бачать нічого дивного у тому, щоб у неділю ходити до церкви, а в якийсь інший день до ворожки, знахарки чи до астролога.

Можна допустити, що в кожний конкретний момент для конкретного українця актуальні різні ідентичності, тобто у цей момент актуальною є лише одна ідентичність. Своєю чергою це свідчить, що ієрархія цінностей, які становлять основу цієї ідентичності, є не сталою, а розмитою і нечіткою, вона перебудовується залежно від актуальної на цей момент ідентичності разом з властивими для неї моделями поведінки.

Тобто криза ідентичності полягає насамперед у руйнуванні, розмитості ціннісних настанов, критеріїв і меж, що її визначають. Характерно це насамперед для преломних етапів у розвитку суспільства і швидких змін у матеріальному й духовному сегментах культури. Загрозливим, на наш погляд, є те, що криза ідентичності може набувати масового характеру і мати непередбачувані як негативні (зникнення традиційних видів господарювання, витіснення, а той зникнення вікових звичаїв, обрядів, звуження функції національної мови тощо), так і позитивні наслідки (забезпечення можливості закріплення технічних нововведень, нових традицій, соціальних ролей, норм, зразків, структурних змін, адаптації індивідів до змін тощо).

Таким чином, можна стверджувати, що між етнокультурною ідентичністю і побутовою культурою існує тісний зв'язок. Будь-які зміни в ідентичності відображаються у побутовій культурі українців і навпаки. Цей взаємозв'язок проявляється, наприклад, у принципах побудови сім'ї, мовленнєвої поведінки, вибору одягу, облаштування житла, харчових уподобань тощо.

У кінцевому підсумку – руйнування ідентичності як окремої особистості, так і народу загалом обертається втратою ними власного історичного буття як способу втілення свої історичної долі і вияву глибинних основ життя.

Література:

1. Грушевицкая Т. Г., Попков В. Д., Садохин А. П. Основы меж культурной коммуникации : учебник для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохинод ; под ред. А. П. Садохина). – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002.

2. Мовний баланс України. Співвідношення української та російської мов в різних сферах громадського та приватного життя. – Гуляй-Поле. Російсько-українське обозрение. – 21.03.07 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politua.ru/humanitarian/292.html>.

3. Кривдик О. Російськомовні українці: спільнота в транзиті / Українська правда від 07 лютого 2008 / О. Кривдик // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/>.